

УДК

Українознавчий альманах, №18.

Колієва І. А.

Філософський дискурс культурних реалій у сучасній Україні

У статті представлено філософське осмислення культурних реалій в умовах сьогоденної України. Зазначається, що духовне життя особистості є невід'ємним складником духовного життя суспільства. Аналізуються як позитивні надбання сучасної української культури у сфері літератури, кіномистецтва, суспільного життя, так і негативні чинники, що перешкоджають плідному розвитку культурного життя країни.

Ключові слова: культура, духовність, самобутність, суспільство, духовні цінності, історія.

The article deals with the philosophical comprehension of the cultural phenomena in modern Ukraine. The article points out that the spiritual life of the individual is an integral part of the spiritual life of the society. The article also analyzes both the positive achievements of the modern Ukrainian culture in literature, cinema, social life and the negative factors that prevent the fruitful development of the cultural life of the country.

Key words: culture, spirituality, uniqueness, society, spiritual values, history.

В статье представлено философское осмысление культурных реалий в условиях современной Украины. Указывается, что духовная жизнь личности является неотъемлемой составляющей духовной жизни общества. Анализируются как позитивные приобретения украинской культуры в сфере литературы, киноискусства, общественной жизни, так и негативные факторы, которые препятствуют плодотворному развитию культурной жизни страны.

Ключевые слова: культура, духовность, самобытность, общество, духовные ценности, история.

За визначеннями вчених, культура, будучи специфічно людським способом буття, сприяє переборенню особистістю своєї просторово-часової

та біологічної обмеженості та є певним способом удосконалення людини. Сутність культури полягає у змозі передбачити світ, який людина має побудувати згідно своїх ідеалів, світ, в якому здійсниться «мрія про гармонію добра, істини й краси» [6].

Нинішній досить суперечливий процес розвитку суспільних відносин і зростання ролі особистості у цих відносинах зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів функціонування та збагачення духовного життя суспільства. На думку дослідників, об'єктивними причинами, що відображають важливість проблем духовного життя суспільства, використання нових, нетрадиційних підходів до шляхів їхнього розв'язання є всеосяжне відродження національного в культурі; гостра необхідність становлення нової якості духовності людей, їхнього менталітету, культури, мислення, свідомості та, одночасно, переосмислення класичних парадигм розвитку духовного життя суспільства [3].

Очевидно, що коли мова йде про особисте духовне життя окремої людини та її індивідуальний духовний світ, основу якого становлять світоглядні орієнтири, виникає питання про духовне життя суспільства. Надзвичайно важливим елементом духовного життя суспільства, поряд із суспільною свідомістю, виступає духовна культура як різноманітний досвід життєдіяльності соціальних суб'єктів. Цінності духовної культури завжди мають яскраво виражене національно-специфічне, індивідуальне забарвлення. Як зазначають вітчизняні дослідники, цінності культури, що формуються в умовах сучасної української дійсності, мають стати нормою практично-повсякденної діяльності, орієнтації її громадян, елементом самоцінності кожної індивідуальності, складовою гуманістичної творчості її народу, що є результатом тривалого розвитку України. В Україні своя особлива доля, зумовлена усім процесом її становлення як історичної індивідуальності [8]. В українській індивідуальності втілений дух її народу, його національна самосвідомість, самотутність та неповторність власного складного, суперечливого, яскравого і трагічного соціального, духовного досвіду [1]. Підвищення ефективності процесу формування духовної культури можливе лише за умов прийняття універсальних і багатогранних форм індивідуальної самореалізації її цінностей, тобто «внутрішньою активною діяльністю людини, працею її душі, власними почуттями і переживаннями кожної індивідуальності» [9].

Світовий досвід показує, що будь-яке послаблення уваги до культури, спроби заощадити на ній кошти негайно призводять до непоправних втрат в усіх галузях духовного життя. Саме тому держава має формувати відповідну

культурну політику, яка стала б основою для збереження, розвитку і розповсюдження культури.

На тлі сьогоднішніх політичних та економічних подій, які переживає Україна, питання щодо культурної ситуації може здаватися недоречним. Але тут будуть вельми доречними слова британського прем'єр-міністра Вінстона Черчіля, який гортаючи бюджет країни під час війни, запитав: «А де ж витрати на культуру?» Йому відповіли, що йде війна, про яку культуру може іти мова. Тоді Черчіль відповів: «Якщо немає культури, тоді навіщо ми тоді воюємо?» Можна довго дискутувати, куди потрібно вкладати гроші зараз, але мова не про те. Цікавим буде проаналізувати культурну ситуацію, що склалася зараз на теренах нашої країни.

Безумовно, великою подією для країни стала презентація Програми Європейського Союзу – Східного Партнерства «Культура і Креативність», яка відбулася на початку вересня цього року у Києві. В Україні вже зараз відбуваються культурні програми Ради Європи та ЕС COMUS чи «Урбаністичні стратегії в історичних містах, направлені громадами» та «Інтеркультурні міста», метою яких є відбір міст, які будуть розробляти політику використання культурної спадщини для розвитку місцевих громад. На сьогоднішній день така програма активно почала діяти у вересні у Луцьку та Жолкві (Львівська область). Як зазначив заступник Міністра культури України з питань європейської інтеграції Андрій Вітренко: «Після приєднання до програми ЄС «Креативна Європа» Україна стане повноправним членом європейської культурної спільноти, маючи змогу брати участь в європейських програмах і проектах, повноцінно інтегруючи український культурний продукт в європейський простір» [10]. Безперечно, країна потребує подібних програм, які сприятимуть розбудові інституційної спроможності та міжнародному співробітництву, які не тільки включатимуть освітні онлайн-платформи та навчальні тури, але й дозволять формувати мережі зав'язків між громадськими і приватними культурними організаціями, представниками уряду і громадським суспільством.

Водночас поряд з позитивними тенденціями культурного розвитку в українському суспільстві розгортаються негативні процеси і посилюються кризові явища. На думку фахівців, цьому перш за все сприяє складна соціально-економічна ситуація у країні. Але не менш суттєвою причиною посилення негативних тенденцій у культурному розвитку суспільства є сама політика держави у сфері культури, яка часто є недостатньо послідовною, обґрунтованою і виваженою. На підтвердження цього слід зазначити, що в період незалежності держава, відмовляючись від безпосереднього втручання у творче життя, тим самим послідовно зменшувала свою участь у підтримці

вітчизняної культури. Склалася досить суперечлива ситуація, коли бюджетне утримування сфери культури з боку держави постійно скорочувалося, а дієві механізми позабюджетного фінансування на законодавчому рівні так і не були створені. Це істотно погіршило функціонування сфери культури, знизило рівень культурного обслуговування населення і негативно позначилося на духовному стані суспільства [7].

Не секрет, що у досить складному становищі останнім часом перебувають заклади культури, бібліотеки, музеї та інші культурні об'єкти. З одного боку, ці заклади покликані пропагувати високі культурні, моральні та духовні цінності, а з іншого, через обмеженість коштів, застарілу матеріально-технічну базу, недостатність професійних кадрів, багато з них на сьогодні не спроможні належно задовольняти культурні запити населення, надавати культурні послуги, які відповідали б вимогам часу. Кількість книгарень та книжкових кіосків в Україні два роки тому становила трохи більше 9 тисяч одиниць. За даними Державного комітету телебачення та радіомовлення України це число значно збільшилося, якщо порівняти дані, наприклад, за 2012 рік. Чи цього досить у загальних масштабах країни – питання інше. Адже відомо, що ситуація з книжковими магазинами є досить складною і в більш заможніших країнах Європи. Від скорочення фінансування потерпають і магазини Великої Британії, де кожного року зачиняються понад сотня книжкових магазинів. Поряд з недофінансуванням іншою проблемою є засилля електронних книжок. За прогнозами спеціалістів, як мінімум, половина книжок, проданих у наступні десять років, буде електронними.

Особливе занепокоєння викликає стан видавництва книг державною мовою, адже в Україні на одну українську книжку припадає 55 російськомовних, у порівняно малому обсязі друкуються твори сучасних українських письменників. В Україні на книги накладено найвищі податки серед європейських країн. Для прикладу, в Англії, Польщі, Білорусії податок на додану вартість в цій галузі не стягують взагалі, а в державах Європейського Союзу він не перевищує 5% . В Україні цей податок сягає 20% [2]. Для порівняння у Росії, згідно з чинним законодавством про державну підтримку книговидавничої галузі, від податку на додану вартість звільнено весь технологічний процес, пов'язаний з випуском книг. Тому видрукувана там книга є значно дешевшою, і конкурувати з нею українським виданням на власному ринку важко. Складається досить парадоксальна ситуація, за якої Україна стала ринком збуту для набагато дешевшої книжкової продукції сусідньої держави, водночас як у самій Росії внаслідок

зовсім протилежної політики книга стала третьою статтею експорту після нафти і газу.

Український кінематограф зараз, незважаючи на всі труднощі, пов'язані з скороченням виробництва кінофільмів та іншими проблемами, демонструє досить цікаві та вельми неоднозначні роботи. Повнометражний ігровий фільм «Плем'я» Мирослава Слабошпицького у вересні цього року отримав Державну премію України імені Олександра Довженка, ввійшов до списку найкращих 20-ти фільмів року, складеного виданням Sight & Sound та завоював три призи на Канському фестивалі у минулому році. Драматична історія, що відбувається у інтернаті для глухих, представляє собою своєрідний експеримент у області кіно, адже він повністю знятий мовою жестів, у ньому немає субтитрів та закадрового голосу. У центрі фільму – «глухоніме кохання» підлітка Сергія, який закохується у дівчину Анну, яка стала «наложницею» бандита із кримінального угруповання «Плем'я», яке і «орудує» у спеціалізованому інтернаті, непросте кохання у нашому божевільному світі. Звичайно ж, у фільмі можна побачити тривожну атмосферу сучасної України, де люди часто не чують одне одного і через це підходять до межі нерозуміння і більше того – війни. Таке прочитання викликане самою специфікою фільму, в якому не має жодної репліки, а значить кожен може побачити і запропонувати власне прочитання картини.

Останні події в країні зумовили сплеск інтересу українців до власної історії, подій минулих та нещодавніх. Спроби зрозуміти і дати неупереджену оцінку історії можна спостерігати у літературних творах та творах кінематографічних. Яскравим прикладом цього може слугувати фільм Сергія Лозниці «Майдан», який є своєрідною історією протестів у українській столиці. Український кінематограф, як і українська держава, стоїть тільки у самому початку шляху свого розвитку. Він уже може похвалитися певними успіхами (наприклад, картини С. Лозниці «Щастя моє» та М. Вроди «Крос»). Кіно, яке отримує призи на фестивалях, у своїй більшості залишається твором для обмеженої кількості глядачів і не стає широко відомим. Довгий час українські кінофільми неможна було побачити у кінотеатрах, на афішах та бігбордах великих міст. Але поступово намітився прогрес і у питанні виходу українського кінематографа у широкий прокат («Помаранчеве небо» Олександра Кірієнко, «Штольня» Любомира Кобильчука, «Той, хто пройшов крізь вогонь» Михайла Іл'єнко, «Вічне повернення» Кіри Муратової, «Іван сила» Віктора Андрієнко та Ігоря Письменного та «Тіні незабутих предків» Любомира Левицького). У цілому можна сказати, що українське кіно пережило застійні 90-ті роки, зуміло зберегти свою оригінальність та самобутність і зараз заявляє про себе все голосніше.

Безумовно, для того щоб осмислити найдрібніші, але найважливіші нюанси свого часу, потрібно читати якісну художню літературу тієї країни, в якій живеш. Роль письменника у суспільстві завжди була надзвичайно важливою, адже авторські спостереження, здогадки є не тільки відгуком часу, але й формотворчим елементом культурно-історичного періоду. На жаль, у сьогоденному житті часто можна почути фразу, що, мовляв, літературу я люблю, але те, що пишеться українською, читати не буду з принципу. Незважаючи на всі складнощі, сучасне українське літературне поле є достатньо широким. Твори сучасних українських письменників мають свою читацьку аудиторію, отримують національні та міжнародні нагороди та перекладаються багатьма мовами. Активна соціальна позиція, розмовна, інколи нецензурна, лексика та висвітлення пострадянської дійсності в Україні – тематика творів Сергія Жадана. Тематика людського порозуміння – лейтмотив творів Юрія Андруховича. Життя молодого покоління, сучасних сленг та дещо незвичний стиль написання – твори Любка Дереша. Філософсько-вдумливі твори, в яких представлені цінності українського постмодернізму – твори Тараса Прохаська. Поєднання у творах елементів фантастики, чорного гумору та постмодерністської пародії – роботи Юрія Винничука. Окремо слід звернути увагу на твори українських письменниць. Спроби переосмислення української ідентичності, гендерна тематика, зміни гендерних стереотипів – теми творів Оксани Забужко. Експерименти з стилем, героями, сюжетами – твори Ірен Роздобудько. Власне бачення світу, глибина та легкість тексту притаманні роботам Марини Меднікової. І нарешті особливу увагу слід приділити творам Каті Петровської та Марії Матіос. Книга німецької письменниці, киянки за походженням, Каті Петровської «Мабуть Естер» піднімає ще й досі замовчувану в нашій літературі проблему Голокосту, що був учинений німецькими нацистами на українських теренах, зокрема в одному з київських урочищ, сумно відомому як Бабин Яр. «Мабуть Естер» являє собою спробу передати вічні сюжети української історії, що з покоління в покоління передається усно та доступна лише «своїм». Цю книжку можна назвати заповненням порожнечі та спробою розповісти історію, якої не знаєш. Не випадково одним із лейтмотивів тексту є образ вчителя, котрий із олівцем у роті вчить говорити глухонімих.

Зовсім у іншій площині лежать романи Марії Матіос. За романом авторки «Солодка Даруся» вже стійко закріпилася назва «трагедії, адекватної історії ХХ століттю», а головною героїню Дарусю називають «образом майже біблійним» [4]. У цій драмі «на три життя» немає нічого однозначного: ні персонажів, ні обставин, ні розв'язки. В романі немає

епохальних людей чи подій, позитивних чи негативних героїв, але, як стверджують критики, «коли читаєш цю книгу, болить серце». У цьому проникливому романі кожен може знайти щось для себе, чи то особисту драму головної героїні, чи то жорстоку правду української історії, чи то правдивість образів, які несуть у собі силу, колорит та свободолюбний характер Галичини та Буковини, що яскраво демонструє якою буває сила обставин і якою може бути сила людського духу, що ці обставини долає [4].

Нова книга М. Матіос «Щоденник страченої» присвячена вже зовсім іншим питанням, питанням кохання та самореалізації у цій приватній сфері непростих особистих стосунків. Конфлікт з суспільством авторка роману зображає через самогубні настрої головної героїні Лариси Ковальчук, яка втілює повне несприйняття індивідом отриманої ним суспільної ролі (ролі жінки), так би мовити загальний механізм суспільної несвободи. Слова головної героїні «Коли б отак щоранку можна прокидатися під стукіт дятла, чманіти від світла й тепла, поливати грядки, варити борщ... Що було б тоді? Хіба щось заважає мені порпатися в городі, як квочка, нюхати квіти, слухати дятла? Але ти знаєш, що це – не твоє. Не твоє, бо ти міська дитина, ти егоїстка, навчена чути лише себе» – це яскраве протиставлення свободи просто бути та свободи, даної суспільством, свободи вибору [5]. Тема вибору є лейтмотивом всього роману, адже головна героїня постійно змушена вибирати між речами, для неї неприйнятними – між самотністю й таємним напівкоханням, в якому більше гіркоти зради, ніж власне радості зустрічей, між одним таким напівпочуттям та іншим, й зрештою, між напівжиттям і смертю. Марія Матіос визначає такий стан героїні влучним виразом «жінка проживає життя з очима заплющеними».

Такий досить короткий аналіз сучасних культурних реалій в Україні дає змогу зробити певні висновки. На жаль, у сучасному українському суспільстві спостерігається дефіцит культури як наслідок фінансової кризи та затяжної неуваги до цієї сфери, що негативно позначається на стані справ у багатьох його сферах. Як справедливо зазначається, «сьогодні ясно майже кожному: поза культурою ні про яке оновлення суспільства, становлення державності, впровадження демократичних і ринкових відносин не може бути й мови. Лише культура збагачує народ загальнолюдськими цінностями. Прилучає людину до творчості, виховує в ній господарсько-ділові та морально- етичні якості. Саме тому розвиток культури має розглядатися так само, як і економіко-політична проблематика» [7].

Духовність буда й буде рушійною силою суспільного розвитку. Саме над феноменом духовності сьогодні повинні замислюватися політики, управлінці, науковці, освітяни. На сьогоднішній день одним з ключових

завдань для українського суспільства є відродження любові до своєї країни на основі вічних духовних цінностей, притаманних українському народові. Українському суспільству необхідний новий, життєстверджуючий світогляд, ефективна система моральних цінностей, чітка й зрозуміла національна ідея, розгорнута в ідеологію національного самоствердження. Всі ці феномени духовного життя повинні сформувати високорозвинену національну самосвідомість народу, яка і повинна виступити рушійною силою конструктивного саморозвитку нації.

Література

1. Гончаренко Н.В. Духовная культура: Источники и движущие силы прогресса / Н.В. Гончаренко. – К.: Наук. думка, 1980. – 379 с.
2. Карлова В.В. Державна культурна політика: поняття, сутність та зміст у контексті сучасних підходів / В.В. Карлова. // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 301-314.
3. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 578 с.
4. Матіос М. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2011. – 188 с.
5. Матіос М. Щоденник страченої / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2011. – 200 с.
6. Могильний А.П. Культура і особистість / А.П. Могильний. – К.: Вища Школа, 2002. – 128 с.
7. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
8. Ситник П.К. Духовність як рушійна сила суспільного розвитку / П.К. Ситник. // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : Зб. наук. пр.; за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С. 363-367.
9. Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: наук. пр. та матеріали конф. Вип 1. / В. Андрущенко (голов. ред.). НАН України. – К.: Знання, 2001. – 780 с.
10. <http://www.niss.gov.ua/articles/1863/>.

Заявка на участь у Міжнародній науковій конференції

«Українство в контексті світових цивілізаційних процесів»

Прізвище, ім'я, по- батькові (повністю)	Колієва Ірина Анатоліївна
Науковий ступінь, вчене звання	Кандидат філософських наук
Місце роботи, посада	Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, кафедра філології та перекладу старший викладач
Назва доповіді	Філософський дискурс культурних реалій у сучасній Україні
Напрямок, до якого належить доповідь (з перелічених в оголошенні)	Національно-культурні надбання українства у цивілізаційному поступі
Електронна адреса	irina_kolieva@mail.ru
Телефон	(098)6635702
Анотація виступу (статті) обсягом до 1 тис. знаків.	У статті представлено філософське осмислення культурних реалій в умовах сьогоденної України. Зазначається, що духовне життя особистості є невід'ємним складником духовного життя суспільства. Аналізуються як позитивні надбання сучасної української культури у сфері літератури, кіномистецтва, суспільного життя, так і негативні чинники, що перешкоджають плідному розвитку культурного життя країни.